

En Hustomt

fra Begyndelsen af Jernalderen.

Af *Eli Madsen* og *H. K. Kristensen*.

I Aal Sogn er der i det sidste Par Aar gjort temmelig mange Oldtidsfund, hvoriblandt flere Boplads.

I 1937 lykkedes det os at finde en Boplads fra Folkevandringstiden i den vestlige Udkant af Oxbøl By. Her afdækkede Professor Gudmund Hatt en Brandtomt af en stor Gaard, bestaaende af to Huse, af hvilke det ene tilmed er det længste, man hidtil har fundet Levninger af i Danmark, naar der ses bort fra de af J. Winther undersøgte »Rækkehuse« fra Jættestuetid paa Langeland. Fundet var derfor særlig interessant, saa meget mere som man i Forvejen ikke kendte saa meget til Folkevandringstidens Huse. Saa vidt vides kendes kun de af Professor Gudmund Hatt og H. K. Kristensen henholdsvis i Fredsø paa Mors og Sdr. Vium fundne og undersøgte Tomter¹). Foruden denne Gaard sporedes der Rester af flere andre Huse, saa her har ligget en hel Oldtidslandsby.

Ved samme Tid foretog Eli Madsen nogle Prøvegravninger paa Hesselmed Mark paa Husmand Martinus Lauridsens Jord, hvor der tidligere var fundet Urnegrave. 70—80 m syd for denne Begravelsesplads fandt Madsen et Bopladslag fra ældre Jernalder, snarest keltisk Tid, og klos op ad dette og tildels dæk-

ket deraf, fandtes en hel Del Lerkarskaar fra den Del af yngre Stenalder, der kaldes Jættestuetid. De laa paa et mindre Omraade, ca. 4 m² stort, og deres Form og Ornamentik viser, at de tilhører »den store Stil«, en Stilretning i ældre Jættestuetid. Der var Skaar af mindst 23 forskellige Genstande, af forskellige Kar, af to »Frugtskaale«, af Laag o. a. Om de stammer fra en Boplads eller Grav kan ikke afgøres med Sikkerhed. Dog er der mest Sandsynlighed for, at de hidrører fra en Grav, fra en Jættestue, som er forsvundet. Det var ret almindeligt, at Stenalderfolket selv ryddede Jættestuerne for gammelt Indhold, og det er antagelig Skaarene af Lerkar, knust ved en saadan Udrydning, der ved Undersøgelsen igen saa Dagens Lys. Hvordan nu end dette forholder sig, saa er Fundet en Bekræftelse af det, man i de senere Aar er blevet klar over, at der har været flere Skorstensgravefolk i Vestjylland, end man tidligere har regnet med. Men de har faaet en ilde Medfart af de sydfra indvandrende, øksesvingende Enkeltgravsfolk, hvis Grave netop er saa hyppige i Syd-Vestjylland. — Det er selvfølgelig et rent Tilfælde, at man halvandet Tusind Aar efter, i keltisk Jernalder, er kommet til at bo — saa at sige — paa Tomten af en Jættestue.

Det tredje Bopladsfund blev gjort paa Gaardejer Strandgaard Kyndesens Mark Matr. Nr. 1 d af Borre, umiddelbart nord for Gaardens Lade. Som det senere skal vises stammer Bopladsen her ligesom den ovennævnte paa Hesselmed Mark fra keltisk Jernalder. I Efteraaret 1937 var man ved Gravning af en lille Rende langs med en Roedyngge, der skulde dækkes med Jord, stødt paa en Del Sten. Under et Besøg den paafølgende Vinter gjorde Strandgaard Kyndesen Eli Madsen opmærksom paa de fundne Sten. Det viste sig da, at der blandt disse fandtes en Del Knusesten, og en

Prøvegravning gav det Resultat, at man her stod over for et Bopladslag. I Eftersommeren 1938 foretog nærværende Artikels Forfattere en Udgravning paa Stedet, en Udgravning, der fremmedes stærkt ved Ejerens Elskværdighed og Interesse.

Stedet ligger paa Sydvestsiden af et Højdedrag, der fra Tinghøje i Øst over Baunhøj strækker sig i vest-nordvestlig Retning. Højdedraget markeres ved en Række af Kæmpehøje, der paa den vestlige Del følger Landevejen fra Strandgaard Kyndesens Ejendom til Selager Plantage. Omkring 300 m vest for Bopladsen ligger Præstesø og omtrent lige saa langt mod Nord den lille Barnsø.

Det lykkedes at afdække Tomten af et mindre Oldtidshus.

Den var dækket af et ca. 50 cm tykt Lag Jord, der midt paa Udgravningsfeltets Vestrand viste følgende Lagdeling: øverst Pløjelaget, 28 cm tykt, som var en meget sandet Sandmuld, derunder et 14 cm mørkebrunt, svagt sammenhængende Allag, hvorunder et 6 cm tykt Lag svagt gulligt Sand (Flyvesand). Dette Flyvesand laa paa et 12 cm tykt Lag gammel Muldjord, den, der engang har udgjort den oprindelige Overflade, men som er føjet til med Sand. Denne Tilsanding er sket, førend et Muldlag fik Tid til at danne sig over Tomten, og maaske har man opgivet Huset netop paa Grund af Sandflugtens Hærgen. Sandet er kommet fra Nordvest, hvor det ligger i en flad Bakke, over Tomten skraaner det mod Sydøst. — Den gamle Muldjord hvilede atter paa en leret Undergrund, der foroven havde spredte Alknaster.

Under selve Hustomten fandtes det nederste gamle Muldlag imidlertid ikke saa nær over det hele. Oldtidsfolkene har altsaa gravet Huset lidt ned i Jorden. Da de skulde lægge Gulv, har de først lagt et

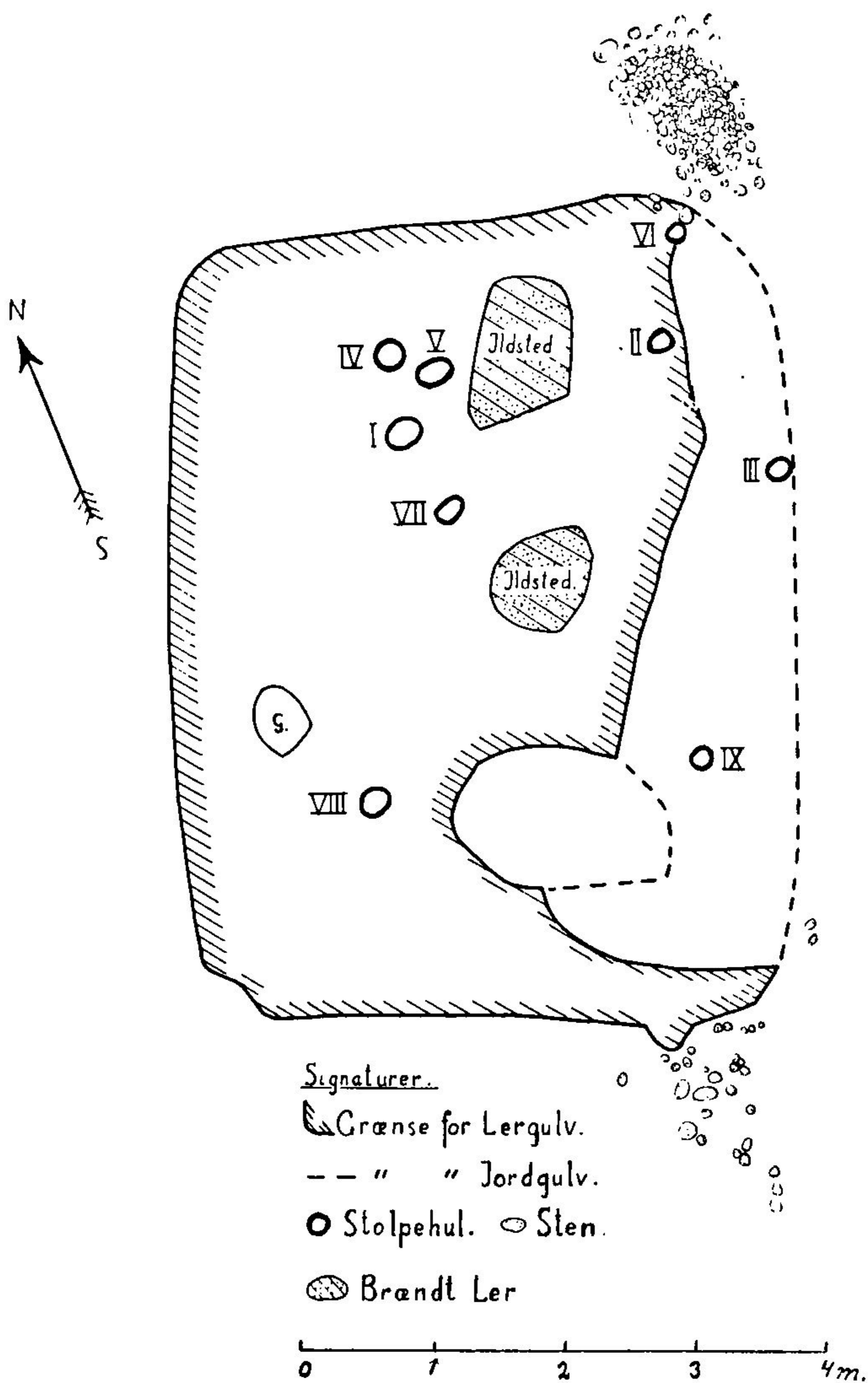

Fig. 1. Plan af Hustomten i Borre.

indtil 10 cm tykt Lag rent, hvidt Sand. Det kan naturligvis tænkes, at Sandet oprindeligt var Gulv, men dets Anvendelse som saadant har i alle Tilfælde ikke været af lang Varighed. Det var nemlig ikke snavset og indeholdt kun enkelte, ganske smaa Skaar. Lergulvet, der afdækkedes, var i den vestlige Del af Tomten 6—7 cm tykt, men blev efterhaanden tyndere og tyndere mod Øst. Paa og i Gulvet laa der større og mindre Pletter af sort og graa Aske, endvidere Trækulstumper og Potteskaar samt to Ildsteder.

Ved Hjælp af Gulvet kunde man konstatere Husets indvendige Størrelse og dets Orientering, saaledes som det er gengivet paa hosstaaende Kort. Til de tre Sider var Lergulvets Grænse tydelig og skarp, men mod Øst blev Lergulvet som nævnt tyndere og tyndere og var tilsidst ikke sammenhængende, men opløst i mindre Pletter. Heller ikke det under Lergulvet liggende hvide Sand kunde konstateres her, hvor Leret ikke havde beskyttet det mod Føddernes Trampen. Det var blevet graaligt, muldblandet. Da det dækkende Flyvesandslag som før nævnt skraaner mod Sydøst, var Flyvesandslaget her saa tyndt, at Podsoleringen var naaet helt ned til Gulvlaget, hvilket gjorde det vanskeligere at finde Grænsen. Naar det alligevel lykkedes, skyldtes det, at indtil en nogenlunde sikker Linie fandtes der stadig Ler og Askepletter, Trækul og Skaar, og desuden var Laget hertil meget fast og haardt. — Da de fleste jyske Jernalderhuse imidlertid er længst Øst—Vest og tilmed har Stald uden Lergulv i den østlige Del, maatte vi gaa yderst forsigtigt og grundigt til Værks for at kunne afgøre, om der fandtes Spor eller ej efter en saadan ringere Husdel. Vi udvidede derfor Feltet og anlagde to Søgegrøfter mod Øst. Men der fandtes absolut intet Lag, der adskilte sig fra Jorden udenfor. Stolpehuller fandtes

heller ikke, kun viste der sig enkelte smaa Skaar, men saadanne fandtes ogsaa baade nord og syd for Huset. Huset har saaledes ikke strakt sig længere mod Øst, maaske dog med Undtagelse af den sydligste Del, der kan have strakt sig ud i den smalle Rende, Kyn-
desen gravede ved Roedyngen.

Huset har da været orienteret NNØ—SSV.. Dets indvendige Længde er 6 à 6¹/₄ m og Bredden 4³/₄ m. Det er værd at lægge Mærke til Husets Orientering. Den er nemlig stik imod den almindelige. I Lund-
ager, Lunde Sogn, har H. K. Kristensen paavist Tom-
terne af Huse i en lille Landsby fra omtrent samme Tid. Der var Husenes Længderetning ganske modsat²). Gennem talrige Undersøgelser af jyske Oldtidshuse har Professor Hatt paavist, at Husenes Længderet-
ning næsten altid er ØSØ—VNV. Hidtil har Pro-
fessoren kun fundet to Undtagelser, den ene er det bekendte Hus i Ginderup i Thy, hvor Professoren fandt en romersk Møntskat skjult, hvilket nok kunde tyde paa dets Beboers udenlandske Forbindelser. Dette at ville bo i Huse, der ligger »solret«, er nem-
lig et specielt jysk Træk, der ikke genfindes i Old-
tidshustomter hos vore skandinaviske Naboer eller i Tyskland eller Holland³).

Vestligst i Huset laa der et Lag Ler ovenpaa Gul-
vet, hvorfra det var skilt ved et tyndt sort Lag Snavs med smuldret Trækul og Potteskaar. Det sorte Lag gik dog ikke helt hen til Yderranden mod Vest. Mod Nordvesthjørnet var der en Stribe paa 20 cm, hvor det sorte Lag ikke naaede ud. Dette øverste Lag var mere fedt og rent Ler end Gulvets. Det maa være indstyrtet Lerbeklædning fra Vestvæggen.

Som nævnt fandtes der to Ildsteder, et mindre, næsten rundt, ca. 80 cm i Diameter, beliggende om-
trent midt i Huset, og et større mere aflangt nærmere

Fig. 2. Det nordlige Ildsted, set fra Vest. Det brændte Lerlag er fjernet; man ser Stenlægningen. Lergulvet er ved at tages op; til højre er det underliggende Sandlag blottet. Stagen i Forgrunden angiver Stolpehul I.

ved Nordvæggen. De viste sig, som sædvanligt i ældre Jernalders Huse, som haardt brændte, røde Partier af selve Lergulvet, ganske svagt hvælvede. Under det nordlige Ildsted laa der en tæt Belægning af Sten, som i Størrelse aftog fra godt og vel haandstore i den nordlige Del til ikke mere end knap ægstore i den sydlige. Omkring og under Stenlægningens sydlige Halvdel laa en Del Lerkarskaar, der paa et Par Stykker nær stammede fra et og samme Kar. Under det centrale Ildsted laa enkelte Sten, men ingen Skaar.

Under Gulvet og ned i Undergrunden fandt vi 9 muld- og sandfyldte Huller, der maa tydes som Huller efter Stolper. De var ikke store, og vi kunde ikke konstatere Nedgravningsgruber om dem. Man kunde tænke sig, at Pælene var vredne eller drevne ned i Leret. Stolpehul I var 30 cm dyb og 30 cm i Tvær-

maal. II var lige saa dyb, men kun 20 cm i Tværmaal, III havde samme Tværmaal som II og var kun 15 dyb, IV var 25 cm bred og 30 dyb, V 30 à 22 og Dybden 15, VI 16 à 20 og 18 dyb, VII 30 cm baade i Tværmaal og Dybde, VIII 35 og 20, IX 20 og 40 cm. I IV laa der Skaar i Bunden.

Oldtidens Huse havde Stolper inde i Huset til at bære Taget. I Almindelighed stod Stolperne i to Rækker, men kunde være indskrænket til ialt 4 Stolper, der da stod omkring Ildstedet. I dette korte Hus har der næppe været mere end 4 tagbærende Stolper, antagelig har det været VIII og IX og rimeligvis II og IV. Det lille runde Ildsted har da nok været det oprindelige; rimeligvis er det senere, man har anlagt det større Ildsted mod Nord, der er kommet til at rage uden for Stolperækken.

Stolpehul III stod helt ude ved Randen og har maaske hørt til en Række jordgravede Stolper, der har dannet Væggen. Dog er det ikke sikkert; vi er i Virkeligheden ikke i Stand til at afgøre, hvordan Væggene har været. I Folkevandringstidshuset i Kanten af Oxbøl By var der meget svære og dybt nedgravede Vægstolper. I en Hustomt i Troldtoft, Vind Sogn, som Professor Hatt har udgravet, var der 4 indre Stolper omkring Ildstedet og ude i Væggen ganske tynde Stolper, der kun gik kort i Jorden. Den var fra samme Tid som Huset her⁴). Der er flere Lighedspunkter. Det er muligt, at Væggene i de to Huse har været nogenlunde ens. I Hul VI kan der have været anbragt en Stolpe til at støtte Væggen. Derimod kan vi ikke udtale os om eventuelle Stolper i I, V og VII. Mellem VIII og IX fandtes en større Nedgravning. Gulvet var her helt borte og hele Hullet fyldt med Flyvesand. Nedgravningen er altsaa foretaget, efter at Huset er forladt. Anderledes

forholdt det sig med et Hul mod Vest. Det var gravet, før Gulvet lagdes, en retvægget Grube 40×70 cm og 25 cm dyb. I Bunden laa der nogle Sten og 3 Skaar. At Gruben var gravet, før Gulvet blev lagt, kan sluttet deraf, at den var fyldt med det tidligere omtalte hvide Sand, og at Lergulvet strakte sig hen over den; muligvis har der været nedsat et Madoffer eller lignende paa Skaarene, der kunde samles til en større Flage. Det gjaldt om at staa sig godt med Husets Vætter.

Indgangsdøren har været ved Sydøsthjørnet; her fandtes der en Uregelmæssighed i Lergulvet, idet Leret i en Tunge strakte sig ud i Døraabningen. Endvidere var der Rester af Stenbro uden for. Ude paa Stenbroen laa Liggeren af en mindre Skubbekværn samt en hel Del Knusesten af den sædvanlige ældre Jernaldertype. I en Hustomt fra romersk Jernalder paa Skørbæk Hede fandt Professor Hatt tilvenstre for Indgangen, udenfor Huset, en stor Kværnsten, aabenbart paa sin oprindelige Plads⁵⁾, Kværnen syntes her at have været anbragt noget lignende. Uden for Døren har Kvinden da siddet og malet Korn. Ved Nordøsthjørnet laa der en større og uordentlig, med Jord stærkt blandet Stendynge, som ikke kan have tjent som Stenbro; ogsaa her var der Knusesten og en lille Kværnsten.

Paa Ildstederne fandtes der Aske og Trækul, som maa hidrøre fra Brændselet; det samme gælder for Askepletterne og Trækulstykkerne paa Gulvet. Konservator Hans Helbæk har været saa elskværdig at bestemme Kullene. Fra det sydlige Ildsted var de alle El, og fra det nordlige El og vistnok Lyngrod. Kullene fra Gulvet var ligeledes El. I Stolpehul II og Hul VII laa der Trækul for oven, alt af El, rimeligvis ført derhen fra Gulvet. Huset er jo ikke brændt,

saa det hidrører næppe fra Pælene. Elletræ og Lyng er altsaa brugt som Brændsel.

Da Hustomten — desværre for os — ikke var nogen Brandtomt, indeholdt den næsten ingen Oldsager. Naar man flytter ud af et Hus, fordi det er blevet for faldefærdigt, saa medtager man alt, hvad der er brugbart eller har Værdi. Det maa være sket her; derfor var Tomten saa fundfattig. Der fandtes kun nogle Lerkarskaar ud over de to Kværnsten og Knusesten.

Men selv om Skaarene ikke er talrige, er de alligevel interessante, og de kan bl. a. sige os, hvornaar

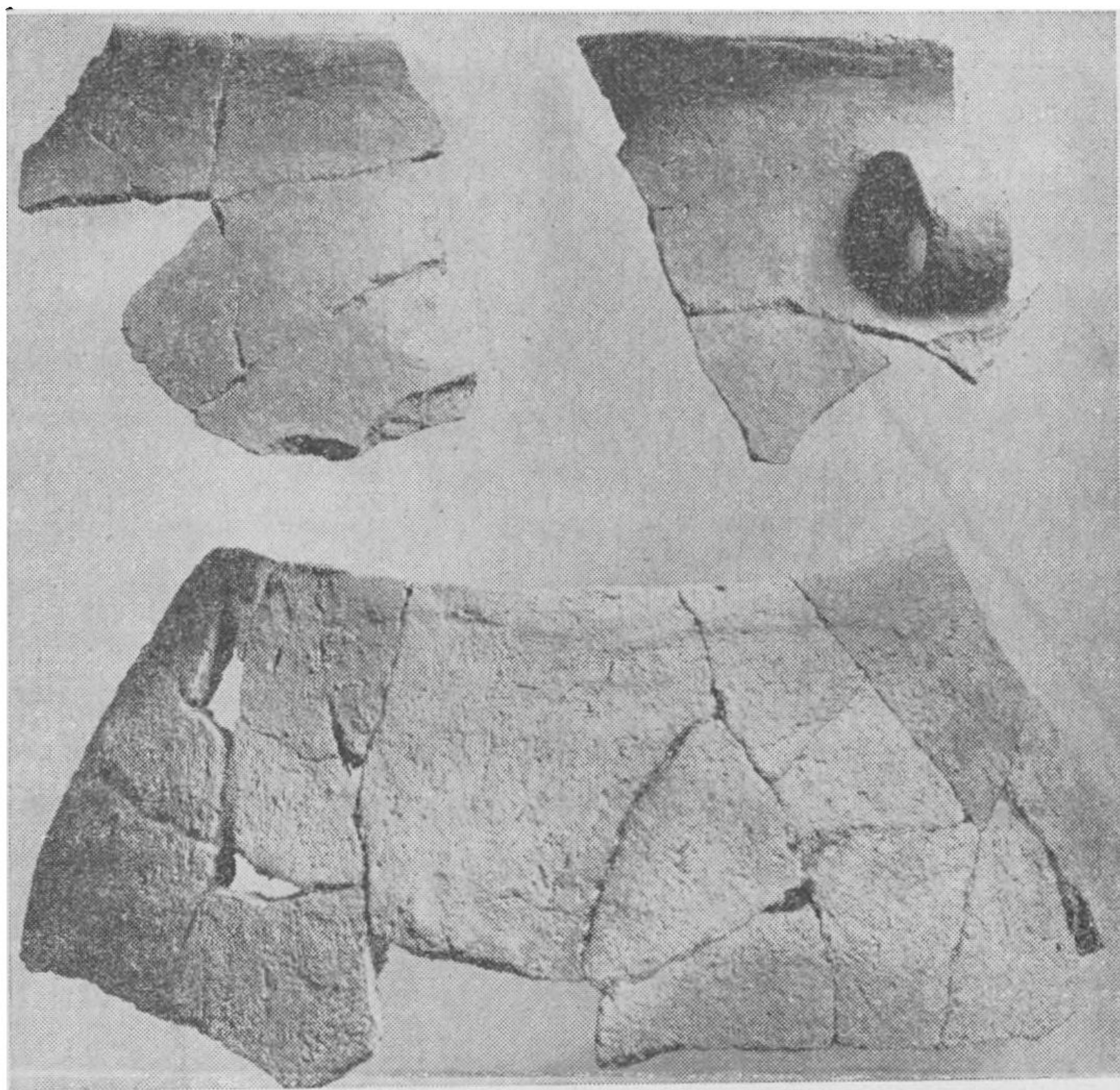

Fig. 3. Skaar fra Gulvet, forov. Skaar fra Ildstedet, forn. ca. 2/5.

Huset har eksisteret. Der var Skaar af baade smaa, store og mellemstore Kar, glatte og ru, ornamenterede og uornamenterede, med opretstaaende eller svagt udadbøjet Mundingsrand, og flere Stykker havde den for den tidlige keltiske Jernalder saa karakteristiske flade, listeformede Fortykkelse af Mundingsranden. Under det nordlige Ildsted laa der, som tidligere nævnt, en Del Skaar af to Kar. Af det ene, et stort groft Kar, kunde en Del af Skaarene sammensættes til en større Flage, der udgør ca. Halvdelen af Karrets øverste Parti, der skraaner indad mod Mundingen, hvis Diameter er 20 cm. Rimeligvis har der været henstillet Ofre paa Skaarene til usynlige Magter, Hjemmets Vætter, før Ildstedet anlagdes. Af de spredte Skaar fra Gulvet kunde adskillige sammensættes til større Dele, men der kunde ikke blive et eneste fuldstændigt Kar. Nogle Skaar, der var traadt ned i Lergulvet, passede til spredte Skaar paa dette; de var Dele af et brunligt Kar med blødt udfaldende Mundingsrand, med en 17,5 cm vid Munding og et Øre, der ligesom de andre, der fandtes, var baandformet.

Paa et Skaar markerer 3–4 noget ujævnt omkringløbende Linjer Overgangen til Bugen. Paa et andet Stykke ses det treliniede Bueornament, som var ret almindeligt i tidlig keltisk Tid, og som bl. a. er saa velkendt fra den store Tuegravplads i Aarre Sogn ved Varde. Det mest almindelige Ornament er dog fremstillet af tætstillede Indtryk af en Fingerspids.

Paa Skaar af 2–3 store Kar ses de tæt samlede i en Række, og i selve Mundingsranden af store Kar er der indtrykket en Række Fordybninger. Et stort, groft Kar har haft en ophøjet, bred Kant eller Vulst, hvori der ligeledes er indtrykket Fingermærker. Ornamenteringen med Fingerindtryk var meget almindelig i den Tid. — To Skaar kunde sættes sammen til godt

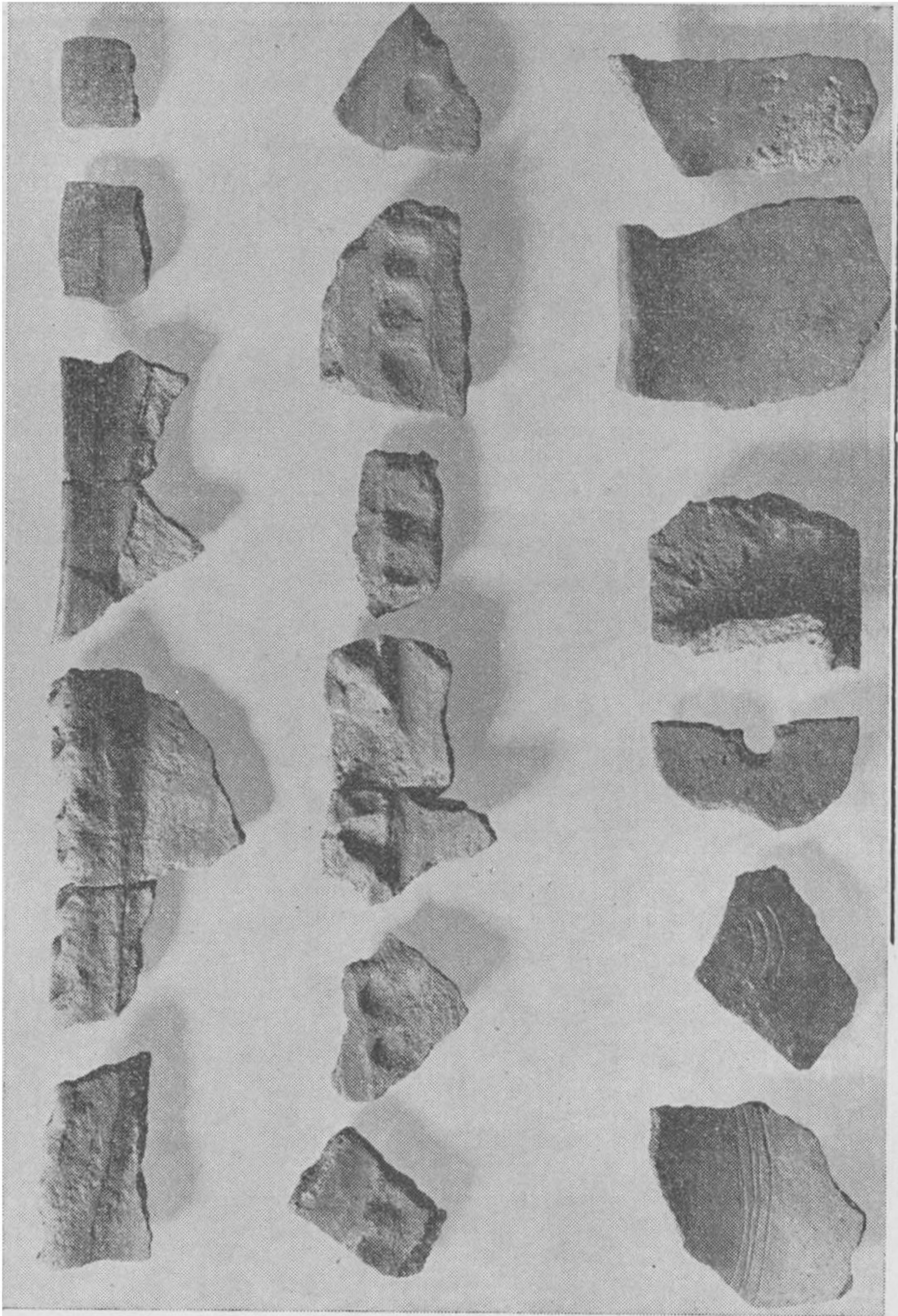

Fig. 4. Skaar med svagt udadbøjet eller listeformig fortykket Rand, med Fingerindtryk, omkringløbende Linjer eller Trebueslag. Ved Siden af Bundskaaret med det runde Hul, ses Skaaret af »Svaleredekarret.« Ca. $\frac{1}{2}$.

og vel Halvdelen af en Karbund, $5\frac{1}{2}$ cm i Diameter. Heri er der i Midten boret et rundt Hul, efter at Karret er brændt, det er 0,8 cm i Tværmaal. Det stammer nok fra et lille Kar, der har fungeret som Si.

Endelig er der et ejendommeligt Skaar, hvortil der enkelte Gange før er fundet Mage paa den tidlige keltiske Jernalders Bopladser. Det er et Randskaar, der har haft et Hul under Randen; paa den udvendige Side sidder der omkring Hullet Rester af et svaleredeformet Fremspring. Fra nogle store Affaldsgruber ved S. Vissing, der indeholdt Materiale fra Bopladser, ved man, at det har været store, halvkugleformede Gryder, som havde flere Huller under Randen.⁶⁾ I disse Huller bandt man Snore, saa Karret kunde hænges op over Ilden. »Svalereden« har da skullet hindre Flammerne i at brænde Snorene over. I nogle Affaldsgruber, Kristensen for nogle Aar siden udgravede i Kolle, N. Nebel Sogn, fandtes Svaleredekarrene ligeledes. Tillige var der i Kolle Skaar af et Kar, der havde løst Problemet med Ophængningsnorene paa en anden, men endnu mere sjælden Maade, nemlig ved at anbringe Ørene indvendig i Karret. Tilfældet er dog ikke enestaaende i Danmarks Oldtid. I Trolldoftthuset fandt Professor Hatt en Skaarflage med indvendig Hank. Som før nævnt hører Trolldoftthuset, ligesom Borrehuset, til en tidlig Del af den keltiske eller førromerske Jernalder, 400 — 200 f. Kr.

Er disse »Svalereder« Led af en fremmed Kulturindflydelse, og er det da denne, der har faaet Borrehusets Orientering til at være stik modsat den almindelige jyske? — Herpaa maa Fremtiden svare.

Da Sfrandgaard Kyndesen byggede sin Gaard 30 m syd for Tomten, stødte man paa et Ildsted med Sten og brændt Ler samt en Del Potteskaar. Højest sandsynligt var der en Hustomt fra samme Tid som den,

vi har gravet ud. Formodentlig har der da her i en tidlig Del af keltisk Jernalder ligget en Landsby, hvis Beboeres daglige Liv og Færden den forladte Hustomt har givet os en svag Anelse om.

---

1) Gudmund Hatt: En Brandtomt af et Jernalders Hus paa Mors. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist., 1930, 83—118. H. K. Kristensen: En Brandtomt af et Hus fra Folkevandringstiden. Hardsyssels Aarb. XXVIII, 83—100.

2) H. K. Kristensen: Oldtidsboplads og Nutidsplantevækst. Fortid og Nutid XI, 130—36.

3) Gudmund Hatt: Jernalders Bopladser i Himmerland. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1938, 264.

4) Gudmund Hatt: En Jernalders Hustomt i Troldtoft. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1935, 47—57.

5) Gudmund Hatt: Jernalders Bopladser i Himmerland, 129.

6) Mogens B. Mackeprang: Fra Rensdyrjægere til Vikinger, 151.
